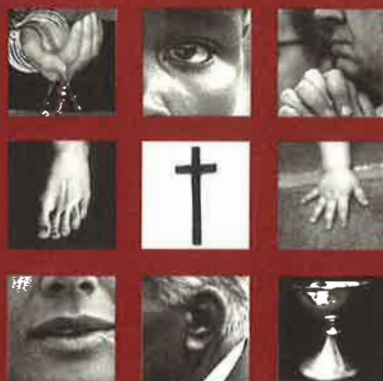

HALVÅRSSKRIFT FOR

PRAKTISK TEOLOGI

2-2003

LUTHER FORLAG

Terje Torkelsen:

*«Er det bare jeg som er hard
og ikke vil tilgi?»*

T. K. Lang och Karl-Erik Tysk:

*Gudsrelation och troserfarenhet
som tema i handledningen*

Olav Skjevesland:

Ledelse som tjeneste

Philip Sheldrake:

Spirituality and theology

Torleiv Austad:

Verknader av vekkjinga i Vrådal

Ex Libris

Gudsrelation och troserfarenhet som tema i handledningen

AV T. K. LANG OCH KARL-ERIK TYSK

tk-lang@frisurf.no / karlerik.tysk@telia.com

Handledning kan betraktas som reflektion över pastoral praxis. Den pastoral praxisen är både ett resultat av tro och har tron som sitt innehåll och sitt arbetsfält. Tron å sin sida är ett förlitande på Gud, det vill säga gudsrelation. Således kan man hävda att handledning är reflektion över den pastoral praxis som härrör från vår gudsrelation.

Det finns en risk för att de som arbetar i kyrkan förlorar sin tro på grund av allt det de möter där. Byråkratiseringen, dubbelmoralen och den bristande ledarförmågan dödar inte så sällan trons engagemang. Den anställde, medarbetaren liksom den vanliga församlingsmedlemmen mister lätt tron på kyrkan. Men detta behöver nödvändigtvis inte leda till att man förlorar tron på Gud eller på den kyrka som vi med den nicenska trosbekännelsen bekänner vår tro på.

Handledning visar sig i detta sammanhang vara ett nyttigt redskap för att hjälpa människor att behålla sin tro, trots att de arbetar i kyrkan. Detta sker genom att den handleddas troserfarenhet hämtas fram och att hennes gudsrelation därigenom blir aktualiserad i berättelsens form. Utbytet av erfarenheter i handledningsgruppen kan bli ett tydligt exempel på vad kristen gemenskap är, när den är som bäst.

Detta är grunden till att många uttrycker stor glädje över det de upplever i en handledningsgrupp. Ofta hörs i utvärderingar röster som denna: «Utan handledning hade jag vid det här laget inte varit präst.» Handledningen har

behållit den som säger detta i tron. Somliga kan uttrycka det på ett annat sätt: «Jag känner inte att jag blir sedd av min arbetsledare eller arbetsgivare men i denna grupp känner jag mig bekräftad.» Gruppen har för denna medarbetare fått tjäna som Guds ögon, något som kyrkoherden och kyrkorådet misslyckats med. Ytterligare en annan kan se handledningsgruppen som den egentliga församlingen: «I denna grupp upplever jag en andlig gemenskap som jag inte sett maken till sedan studietiden.»

Gudsrelation och troserfarenhet är det underliggande temat i all pastoral handledning. För att se detta krävs det emellertid att vi vidgar perspektivet och inte uppfattar begrepp som gudsrelation och troserfarenhet alltför snävt.

I. Gudsrelation

Enligt språkssystemiskt synsätt skapas verkligheten genom språklig kommunikation människor emellan.¹ Så sker också i den gudomliga skapelseakt, där Gud säger och det blir. «Och Gud sade: «Varde ljus»; och det blev ljus.» (Gen 1:6) Samtalet inom Den heliga Treenigheten leder till att världen i hela dess mångfald tar form. Att det verkligen försiggår ett samtal inom Gudomen visar sig, när människans skapelse står för dörren: «Och Gud sade: Låt oss göra människor till vår avbild, till att vara oss lika.»

Det finns därför en gudomlig närvaro som konstitueras av Guds eget levande ord. Genom att handledningen äger rum i ett sammanhang

som redan kommit till genom detta ord, kan vi tala om en gudsnärvaro alldeles fränsett om denna närvaro tematiseras, blir föremål för samtal, i handledningsgruppen eller inte. Från ett trinitariskt perspektiv kan vi se denna närvaro som en närvaro på Faderns, Sonen respektive Andens plan. Man kan till och med betrakta det som en Den heliga Treenighetens närvaro i världen, i kyrkan och i den enskilda människan, eller om man så vill i handledningsgruppen.

Den gudomliga närvaron kan också skapas genom en slags reaccentuering, för att tala med den ryske litteraturteoretikern Michail Bachtin. Det innebär att vi använder de ord som förekommer i trostraditionen som om de uteslutande våra egna genom att vi väver samman vår egen berättelse med Guds. Vi kan på det viset på nytt göra den gudomliga närvaron levande genom att berätta om den i relation till alla de situationer som omtalas i handledningen. Två frågor som omedelbart ställer gudsrelationen och troserfarenheten i fokus är «Vad har Gud med detta att göra?» och «På vad sätt är det här relaterat till din tro?»

Den gudomliga närvaron kan också bli ett uttryckligt tema i själva handledningen, då den blir föremål för deltagarnas aktiva reflektion.

a. Fadernesplanen

En gudsnärvaro på fadersplanet finns i allt som överhuvudtaget existerar, därför att allt är skapat av Gud och upprätthålls av Gud. Ta exemplet med den 139 psalmen i Psaltaren som så poetiskt förmedlar den gudomliga närvaron: «För jag upp till himmelen, så är du där, och bäddade jag åt mig i dödsriket, se, så är du också där.» (139:8) Det skulle lika gärna ha kunnat stå: «Om jag går i en handledningsgrupp, så är du också där.» Detta kan man uppleva i gruppen, när den bär en genom svårigheterna.

Språket kan få karaktär av beaktelse, när den handledde känns vid sin praxis på gott och ont. Hon försöker inte bortförklara sina handlingar, när hon berättar om sin praxis. Tvärtom söker hon vara ärlig både i den inre dialogen som hon för med sin själv och i den yttre dialogen hon för med gruppdeltagarna. I den inre dialogen talar hon också med Gud, med sin

egen troshistoria som bakgrund.

Gruppen håller fast den handledde i det som hon bekant men på ett sätt som markerar att inte heller den fördömer det som hänt. Samtidigt understryker den nödvändigheten av att praxis förändras, om det som bekänts har en sådan karaktär.

Vi kan lyssna till orden i Psaltaren 32. «Ty dag och natt var din hand tung över mig, min livssaft förtorkade som av sommarheta. Sela. Då uppenbarade jag min synd för dig och över-skydde icke min missgärning. Jag sade: «Jag vill bekänna för Herren mina överträdelser.» Då förlät du mig min synds missgärning. Sela.» (32:4–5)

b. Sonens plan

Genom att världen är skapad genom Sonen, är allt märkt av hans närvaro. «All blev till genom det, och utan det blev ingenting till av allt som finns till.» (Joh 1:3) Denna Kristusnärvaro lägger människor sällan märke till, inte ens de kristna: «Han kom till det som var hans, och hans egna tog inte emot honom.» (Jon 1:11)

Men Jesus säger också explicit att Gudsriket är inom oss eller att Gudsriket är mellan oss. Där två eller tre är församlade i mitt namn, är jag mitt ibland dem. Genom de orden har världen i själva verket blivit omgestaltad.

Jesus sänder också ut oss i sitt namn. Den som tar emot oss tar emot honom. I en samling av människor som är kallade av Gud, representerar var och en en gudsnärvaro, just som representant för Kristus, för de andra. På det sättet är både handledaren och den handledda bärare av en Kristusnärvaro. Var och en är där för den andra. Precis så som i berättelsen om den barmhärtige samariern Kristus är närvarande såväl i den slagne juden som i den samarier som inte går förbi. Så är varje mänskligt möte mellan två människor ett Kristusmöte, också det möte som sker i handledningen.

Jesus har dessutom gett oss ett ytterligare löfte om sin ständiga närvaro: «Och jag är med er alla dagar till tidens slut.» (Matt 28: 20)

Andens plan

Anden är som vi vet närvarande redan i skapelsen: «Och Guds Ande svävade över vattnet.»

(1 Mos 1:2) Men det är också genom Anden som all nyskapelse äger rum: «Du sänder ut din ande, då blir de skapade, och du förnyar jordens anlete. (Psaltaren 104: 30)

För det som händer i handledningen är detta av stor betydelse. Guds Ande svävar över samtalet, när ny mening tillförs och förändring sker. Ja, det är Anden som är själva motorn i förändringen.

I något avseende kan vi påstå att Anden är handledare och därigenom förebild för alla jordiska handledare. I Joh 16:13 säger Jesus: «Men när han kommer, sanningens ande, skall han vägleda er med hela sanningen...och låta er veta vad som kommer att ske.» Det finns alltså en dynamisk gudsnärvaro som handlar om det ännu inte tänkta, sagda eller gjorda.

I den gammalkyrkliga väckelsen i Sverige betonade man ständigt hur viktigt det är att inte gå Anden i förväg. I denna tradition skulle själavårdaren eller om så vill handledaren inte ta upp något som den handledda själv inte var mogen för. Denna kloka regel som hör hemma inom den andliga handledningen har sin motsvarighet i den icke-vetande position som tillämpas inom det språkssystemiska synsättet, där man inte tar upp något som inte ligger i det som redan är sagt av den handledda. Vi kan här jämföra med hur Jesus tar upp det sist sagda med Emmausvandrarna och sätter det in i ett nytt sammanhang som ändrar hela samtalet från desperation och sorg till hopp och förväntan. På samma sätt kan handledaren i handledningsgruppen säga: «Står det inte skrivet att...?» Därigenom skapar hon nya, hoppfulla perspektiv. På det sättet kan vardagslivets upplevelser genom att bli berättade lyftas in i en gudsrelation som gör dem till troserfarenheter.

Anden har alltså en handledande funktion. Det svenska ordet handledning kan i sin tur relateras till en av våra berömda påskpsalmer, där det på slutet heter «Prisa Anden, som vid handen leder oss till salighet» (Den svenska psalmboken 147:4).

II. Troserfarenhet

Tro är gudsrelation. Tron är däremot ingen kvalitet hos den enskilda människan. När jag tillfrågas om min tro, måste jag till slut hänvisa till

den jag tror på. Tron som en kvalitet hos den som tror anses i den gammalkyrkliga väckelse som jag nyss refererade till vara det sista stora hindret för en människa som vill komma till tro.

Vi kan som exempel se på det samtal som förs på stranden till Gennesaret vid det som brukas kallas Petrus biskopsvigning. Jesus frågar Simon Petrus: «Simon, Johannes son, älskar du mig mer än de andra gör?» Och han får svaret. «Ja, herre, du vet att jag har dig kär.» När Jesus för tredje gången ställer samma fråga, måste Petrus bedrövad formulera sitt svar på ett annat sätt. «Herre, du vet allt; du vet att jag har dig kär?» Det är då han mognat så att han är beredd att föda de fullvuxna fären: «För mina får på bete.» (Joh 21: 15–17)

I en svensk psalm, som faktiskt är en påskpsalm, har biskop Einar Billing gett en annan språklig dräkt åt denna förståelse av tron. «Min tro är en flämtande gnista, din segrade än i det sista. O Herre, så tro Du för mig.» (Den svenska psalmboken 272:10)

Från språkssystemisk synvinkel handlar troserfarenhet om berättelser. Egentligen kan alla berättelser i en mening anses vara troserfarenheter, även om de inte uttryckligen betecknas som sådana. Allt det som jag skapar med språkets hjälp har en relation både till mig själv och till Gud. Språk tas då i en mycket vid betydelse som innefattar såväl verbalt som icke-verbalt handlande.

Man kan bara tänka på berättelsen om hövitsmannen som kom till Jesus och vars tjänare låg hemma sjuk. Han ansåg inte ens att han var värdig att Jesus gick in under hans tak. Det är inte något tal om tro överhuvudtaget och det är väl knappast troligt att hövitsmannen hade någon tro så som vi vanligtvis uppfattar den. Ändå kan Jesus säga om honom: «Sannerligen, inte hos någon i Israel har jag funnit så stark tro.» (Matt 8: 10)

I snävare mening har troserfarenhet med de berättelser som talar om min relation till Gud att göra. Det kan röra sig om allt ifrån mitt livs troshistoria till berättelser om enskilda händelser i vardagen, där Gud på något sätt uttryckligen är inblandad.

En troserfarenhet uppstår också när min

egen berättelse möter berättelser från bibeln, från den kristna historien eller från en annan människa, troende eller inte troende. Det är lätt att hitta exempel i det bibliska materialet. Samtalet mellan lärjungarna och Jesus på vägen till Emmaus är ett sådant, ett annat är det mellan Jesus och kvinnan vid Sykars brunn.

Salighetens väg

Ett sätt att beskriva en människas troserfarenhet är det som i den svenska andliga traditionen brukar gå under beteckningen nådens ordning. En människa måste komma till tro på Gud genom omvändelse. Denna väg beskrivs också som Andens sätt att arbeta med en människa. Anden kallar henne, upplyser henne genom lag och evangelium, rättfärdiggör, pånyttföder och helgar henne.

Det som sker i en handledningsgrupp kan med fördel ses i ljuset från denna nådensordningsteologi. Ofta hamnar kyrkliga medarbetare i ett tillstånd, där de på nytt behöver kallas, upplysas, pånyttfödas och helgas. Men det skadar heller inte med den dagliga omvändelse som handledningen kan erbjuda.

Också en människa som till synes lever som en kristen kan påtagligt erfara att Gud är frånvaro. Antingen har hon aldrig upplevt Guds närvaro eller också har hon förlorat tron på den. För en del är gudsnärvaron så självklar att man inte lägger märke till den innan den försvinner. Ludwig Wittgenstein beskriver detta på ett målande sätt: «Mennesket lever vanligtvis sitt liv i skinnet fra et lys som det ikke er seg bevisst før det slukner. Dersom det slukner, er livet plutselig berøvet all verdi, mening, eller hvordan man nå vil uttrykke det. Man blir plutselig oppmerksom på at den blotte eksistens – kunne man si – i seg selv nok er helt tom, åndløs. Det er som om glansen ble visket bort fra alle ting, alt er dødt. Dette skjer f.eks. av og til etter en sykdom – men det er ikke av den grunn mer uvirkelig eller uviktig, dvs. det kan ikke avfeies med et skuldertrekk. Man er da en levende død.» (Den ukjente dagboken, 22.2.1937)

Vem känner inte igen detta, även om det inte är, som Wittgenstein säger, den fulla sanningen.

Djävulen som handledare

I den strängare riktningen inom gammalkyrligheten talades det gärna om att den oomvända människan inte längre är Guds avbild utan djävulens. Från handledningssynpunkt kan det vara frestande att betrakta den handledning som djävulen själv bedriver. Det är en handledning som utövas både med den oomvända, med den som befinner sig på ökenvandring i själens dunkla natt och med människan i livets alla skiften, där de små djävligheterna tenderar att avlösa varandra.

Den bibliska exempelberättelsen är givetvis den som handlar om hur Jesus frestas av djävulen och som fått en av sina stora tolkningar i avsnittet om storinkvisitorn i Dostojevskijs Bröderna Karamazov.

För det första försöker djävulen reducera tillvaron till att bara handla om det materiella. Men Jesus tar avstånd från denna metod genom att på ett för en språkssystemiker tillfredsställande sätt säga: «Människan skall inte leva bara av bröd, utan av varje ord som utgår ur Guds mun.» (Matt 4: 4) Det är en storslagen proklamation av språkets majestät och bekräftar vikten av att det gudomliga ordet i hela sin vidd kommer till användning.

För det andra vill djävulen locka Jesus till underverk. Nu rör det sig inte om en materialisering utan om ett förändligande. Men den metoden är lika farlig. Jesus avvisar den. «Du skall inte sätta Herren, din Gud, på prov.» (Matt 4: 7) Det är en enträgen varning om att inte genom fagra och till synes fromma ord, vilseföra och bedra.

För det tredje erbjuder djävulen makt mot dyrkan av handledaren själv. Men också denna metod säger Jesus kategoriskt nej till: «Gå din väg, Satan. Det står ju skrivet: Herren, din Gud, skall du tillbe, och endast honom skall du dyrka.» (Matt 4: 10) Det är än en gång orden, denna gång de skrivna, som står i fokus. Ingen annan auktoritet behövs än det gudomliga ordet självt. Djävulen har gjort det för en språkssystemisk handledare ödesdigra misstaget att uppträda som självförgudande besserwisser och maktmänniska.

När man i en handledningsgrupp övervunnit dessa frestelser är det dags för änglarna att göra sin entré.

Handledning och andlig vägledning

I konkurrens med djävulens handledning utför Den heliga Andens sitt verk. Det är en mödosam sysselsättning både för Anden själv och den handledda människan.

Som alltid har vi lust att hjälpa Gud på traven. Det som idag kallas andlig vägledning är en del av den professionella samtalskulturen och har sina rötter långt bak i den kristna idéhistorien. Värdeomått skiljer sig andlig handledning från språkssystemisk handledning genom att den explicit syftar till att fördjupa den handleddes gudsrelation. Språkssystemisk handledning har inte uttalat det syftet utan avser att skapa en miljö, där ett tema kan belysas så allsidigt som möjligt.

Det innebär inte att den språkssystemiska handledningen skulle vara mindre andlig än den andliga vägledningen. Men uppenbarligen uppfattar de två traditionerna «andligt» på något olika sätt. Från språkssystemiskt håll kan man ibland försiktigtvis undra om det som vanligtvis kallas andlig vägledning möjligen riskerar att göra det andliga för snävt. Ibland kan man heller inte undgå misstanken att det kan röra sig om människors verk snarare än Guds.

Handledning i kyrkan

Handledningen äger rum i kyrkan, som är de heliga samfund. Det gör handledningen som sådan till en andlig handledning. Men det sätt på vilket handledningen bedrivs kan också tillhandahålla en modell för det andliga livet.

Handledningen kan vara ett mönster för hur gemenskapen i kyrkan skall gestaltas. Den kan vara en kultur för kyrkans framtid. I handledningsgruppen är alla på samma nivå, då det gäller gudsrelation och troserfarenhet. Handledaren är inte en större expert än någon annan i gruppen på Gud, tro eller människa. Var och en är i stället expert på sitt eget gudsförhållande. Det känns kanske bättre om vi då tar «expert» bokstavligt som «en som försöker». Där är således varken jude eller grek, man eller kvinna, handledare eller handledd.

Därmed erbjuder också handledningen en modell för detta att vara präst, diakon eller kateket. Vi kan se de kyrkliga medarbetarna som handledare, som personer vars uppgift det är

att skapa ett rum för det andliga samtalet, i vidaste bemärkelse, och se till att detta samtal hålls levande. För den präst, diakon eller kateket som själv går i handledning blir denna i sig alldeles oberoende av dess innehåll förebildlig för den dagliga gärningen.

Upplösning och nåd

Inom den språkssystemiska traditionen talar man inte så mycket om att man genom handledning löser (på engelska *solve*) ett problem som att problemet ifråga upplöses (*is dissolved*). Genom att frågor ställs till det som berättas, skapas nya infallsvinklar. Dessa frågor skapar i sin tur undan för undan nya berättelser. «Ni har hört att det blev sagt till fäderna. Men jag säger er.» (Matt 5:21–22) Under det att berättelsen på detta sätt förändras, kommer så småningom det som en gång återgavs som ett problem att förlora sin problemkaraktär. I den nya berättelsen kommer «problemet» inte längre att vara något problem. Det har antingen funnit sin lösning eller försvunnit som problem. Det har kort gott upplösts. Denna upplösning är inte något som uppkommer genom ett metodiskt tillvägagångssätt från handledarens eller handledningsgruppens sida. Den infinner sig spontant och överraskande, liksom utifrån. «Det outsägliga finns visserligen. Detta visar sig, det är det mystiska.» (Wittgenstein, Tractatus Logico-Philosophicus 6.522.)

Upplösningen har stora likheter med det som vi från kristet håll brukar kalla nåd. Upplösningen är lika litet som nåden något vi förfogar över. Men liksom Ordet och sakramenten är nådemedel skulle man kanske kunna kalla också handledningen ett nådens medel.

Nytt synsätt och omvändelse

Den vars problem har försvunnit upplever världen på ett nytt sätt. Det vore inte fel att med kristen terminologi tala om att en sinnesändring har ägt rum, en metanoia som det heter på grekiska och som vi översätter med omvändelse. Från språkssystemisk horisont är denna sinnesändring en språklig förändring. De är i ljuset från den nya berättelsen som Gud, världen och det egna jaget nu betraktas. Det är som om Andens friska vind har skingrat dimmorna.

Self-agency

Omvändelsen i den gammalkyrkliga väckelsen syftar till att återge människan rätt kunskap, fri vilja och förmåga att handla i enlighet med Guds avsikter.

När de vise männen återvände till österns länder, «tog de en annan väg hem till sitt land». (Matt 2: 12) De hade i drömmen fått veta vilka faror som hotade, på samma sätt som den handledda i gruppen får syn på de faror som hotar om man inte ändrar sin pastoral praxis.

Den språkssystemiska handledningen syftar till att skapa handlingskraft (self-agency) hos den handledda. Hon skall genom sitt nya synsätt kunna förändra den verklighet som finns utanför handledningsrummets «drömtillvaro». Från förklaringsberget skall hon ner i vardagens dal. Genom detta visar hon vilken kraft som finns koncentrerad i det gudomliga ordet och de berättelser som flyter fram ur dess källor. Hon förkunnar på det sättet Guds väldiga

gärningar för människor som på ett lika tragiskt som komiskt sätt längtar efter den gudomliga närvaro i vilken de ständigt lever, rör sig och är till.

Helgelsen

Paulus säger att det är som sig bör att han själv förminskas och Kristus växer till. Det är helgelsens hemlighet. I det språkssystemiska arbetet blir principen om icke-vetande allt viktigare för den som fördjupar sig i den genom att handledda och själv bli handledd. Det är på icke-vetandets väg vi fortsätter att söka det gudomliga mysteriet i den verklighet och i de medmänniskor, om vilka Gud alltid kan låta en ny berättelse födas.

Noter

1 Språkssystemisk handledning finns beskriven *Hoppa, landa mjukt. Arbetshandledning – en kultur för kyrkans framtid*. Västerås 2001, sid 48–63.

Sammenfatning:

Utifrån ett språkssystemisk perspektiv dröftes veiledning i kirkens rom som refleksjon over pastoral praksis. Fordi veiledningen finner sted innen rammen av de helliges samfunn, kirken, blir den nødvendigvis åndelig veiledning. Dette følger av at den pastorale praksisen en reflekterer over, både er et resultat av troen og har troen som sitt innhold og arbeidsfelt. Følgelig er gudsrelasjon og troserfaring det underliggende temaet i all pastoral veiledning. Artikkelen drøfter hva dette innebærer. Forfatterne hevder at veiledning kan være et mønster for hvordan fellesskap i kirken kan dannes, og at den representerer en kultur for kirkens framtid.

Tore Kristian Lang: Familieterapeut i privat praksis. Faglig ansvarlig for ABV i Borg bispedømme
Adresse: Dolven, 3267 Larvik
Karl-Erik Tysk: Prest i Svenska kyrkan. Tilknyttet Svenska kyrkans centrum för arbetshandledning
Adresse: Svärdsjövägen 17, S-812 93 Kungsgården